

kell követnünk, hogy más beosztást, vagy munkahelyet kapjunk. A rosszban való közreműködés minden egyes esetét természetesen a maga konkrét egyediségében kell elbírálni. Azok a szempontok, amelyek a közreműködés vállalását indokolhatják, egyének és helyzetek szerint annyira különbözőek, hogy egyszersmindenkorra szóló megoldásra sohasem gondolhatunk. A megismert általános elvek azonban megadják azt a szilárd alapot, amelyen az okosságtól és megérzéstől támogatott lelkiismeret kielégítő elhatározásra juthat.

Miller egy másik tanulmányában a terhességnek orvosi javallaton alapuló művi megszakítását veszi elő konkrét példaként. Bizonyára nem tévedünk, ha ezzel kapcsolatos fejtegetéseiből azt a távolabbi következtetést is levonjuk, hogy *mindaz, amit a rosszban való materiális közreműködésre vonatkozóan az első tanulmányból megtudtunk, csakis a világi személyekre áll. S nem az egyháziakra is.* Alkalmasint lehetnek e tekintetben is kivételek — ezt gyakorló papok tudnák megmondani, — de mi úgy hisszük, hogy egyházi személyek közreműködése a rosszban még materiális jelleggel sem engedhető meg, mert azt feltétlenül formálisnak tüntetnék fel, illetve annak tekintenék.

Mihelics Vid

NAPLÓ

MAGYAR CECILIÁSOK MUNKÁJA

Minden esztendőben, a november végi borús napok egyikén ránköszönt Szent Cecilia mosolygós, derűs ünnepe. Mintha örök szimbólum lenne ez az ünnep a fiatal vértanu bájos alakjával együtt. Nem tavasszal, hanem a természet halodásának borús időszakában áll elénk „Ceciliácska”, hogy dalos lélekkel, a szüzesség tiszta vidámságával és a vértanuság rózsáival hirdesse a keresztény hit minden hervadást és válságot: túlélő diadalát.

Halódó korban élt ez a bájos lány: a fényes és hatalmas római impérium végvonaglásának idején. De jövőbe zengő énekkel már a kereszténység hajnalhasadását hirdette. Pogány zenebona, vad orgiák lármája között a zsoldáros szavaival így imádkozik: „Maradjon, Uram, szívem és testem szeplőtelen, hogy meg ne szégyenüljek!” Háromszor sujtott le nyakára a hóhér kardja, de utána még három napig élt és a ház, ahol véres testét kiterítették, templom lett! Tévesen áb-

rázolják különböző hangszerekkel, mert semmiféle biztos adat nincsen arra, hogy bármilyen hangszert is kedvelt volna. Inkább úgy lehetne mondani, hogy *Isten nótafája* volt, aki életével és halálával az üdvösség dalát zengte. Ő maga volt a dal: Isten dala a pogány világban. A dalos lelkek, a muzsikuskok ezért tisztelik őt a középkor óta patronájuknak. Ünnepnapján szinte az egész világon egyházzenei eseményekkel köszöntik.

Magyarországon fiatal, de annál nemesebb hagyomány már a minden esztendőben megismétlődő Cecilia-ünnepség. Idén triduumot rendezett az Országos Magyar Cecilia-Egyesület, melyen megszólalt az egyházi ének minden ága: gregorián ének, népének, klasszikus polifónia és modern egyházi zene. A november 20-i, vasárnap esti püspöki misén — melyet *Shvoy Lajos* székesfehérvári püspök mondott a Bazilikában — népének fogta össze a többezres tömeget és emelte magasba

érzéseit. Útmutatás volt ez a népének püspöki mise, hogy minél általánosabban valóra váljék a Szentatya óhaja: „Diadalmasan szálljon az égbe a nép közös éneke, mint a tenger zúgása.” (Mediator Dei 189.)

Hétfőn, november 21-én este az OMCE közgyűlése után az egyetemi templomban a budapesti világi és szerzetes kispapság, együttesen zengett el az ünnepélyes vesperást. — Itt dr. Rögács Ferenc pécsi koadjutor püspök Szent Cecilia alakját festette a hallgatóság szeme elé. Másnap, Szent Cecilia napján a Bazilikában mondott ünnepélyes püspöki mise alatt a gregorián ének ősi, tiszteletreméltó dallamai hullámoztak akadémikusok, templomi énekesek, karnagyok, kispapok és a lelkes ceciliánusok ajkáról. Aznap este pedig a klasszikus polifónia zárta be a triduumot a belvárosi templomban, ahol Palestrina „Assumpta est Maria in caelum” hat szólamú miséjét adta elő a templom énekkara. *Badalik Bertalan* veszprémi püspök az egyházi ének természetfölötti hivatásáról és pasztorációs jelentőségéről beszélt. Ugyanakkor a Budai Kapisztrán-kórus, a belvárosi ferences énekkar és a dominikánus énekkar a modern egyházi zene bemutatása keretében magyar szerzők műveivel is kedveskedett.

Jellegzetessége volt ennek a triduumnak, hogy minden alkalommal új erők, fiatal egyházkarnagyok szerepeltek.

Érdemes ebből az alkalomból rövid visszapiantással betekinteni a félszázados magyar ceciliás munkát.

1584-ben Rómában zenészekből, énekesekből és mecénásokból egy kongregáció alakult „Szent Cecilia pártfogása alatt” azzal a céllal, hogy művészi énekkel és zenével növelje a hívők áhitatát, a zenéhez kedvet mutató ifjakat összefogja és rendszeres zenei oktatásban részesítse, végül, hogy az elhunyt zenész és énekes tagokért rendszeresen imádkozzék. V. Sixtus pápa nemcsak jóváhagyja a kongregáció működését, hanem hathatósan támogatja is. Utódai, de főként a XVII.

és XVIII. század pápai kiváltságokkal halmozzák el a terebélyesedő egyesületet s így lesz belőle *akadémia*. 1870-ben az olasz állam az egyesületből lett akadémiát kisajátítja, egyházi jellegétől megfosztja és kizárólag a világi zene szolgálatába állítja. Elnevezését — az „Accademia di Santa Cecilia”-t — mindmáig megtartotta.

Mindez azonban már nem állhatta útját annak a mozgalomnak, amely éppen ennek az első ceciliás körnek magas művészi eredményein és vallásos szellemén felbuzdulva egész Európában terjedni kezdett.

A pápák boldogan látták a Szent Cecilia pártfogása és neve alatt megindult egyházzenei mozgalmat. Az 1868-ban Németországban megalakult „Allgemeiner Deutscher Cecilienverein”-t külön pápai breve hagyta jóvá.

Magyarországon az *Országos Cecilia Egyesület* (OMCE) 1897-ben alakult meg és első elnöke a magyar népi áhitat nagy ismerője, *Bogisich Mihály* lett. Elég későn, de még nem elkésztetten érkezett hozzánk a ceciliás mozgalom üde áramlata, hogy megtisztítsa elvilágiasodott és elmagyartalanodott egyházi zenénket és feltalálja azokat a sajátos ősi forrásainkat, melyekből főként templomi énekkultúránk megújulhatna.

A XVI. század elejéről származó kódexeink tanúsága szerint a korabeli magyar egyházi népének-anyagunk minden vonatkozásban alkalmasnak mutatkozott volna arra, hogy az isisztentisztelet fényét, a hívők áhitatát emelje. A magyar léleknek ezek a patinás, mezei illatú és acélos veretű énekei azonban felgyűjtetlenül, rendszerbe foglalatlanul hevertek. Püspökök és zsinatok foglalkoztak az összegyűjtés kérdésével. Maga Pázmány Péter a nagy szombati zsinattal kapcsolatosban (1629-ben) dekrétumot adott ki a gyűjtemény megszerkesztésére és kinyomatására. 1651-ben meg is születik a *Cantus Catholici*, a magyar egyházi népének első nyomtatott kótás kiadása.

A jozefinizmus azonban a magyar

népénekre is ráterpeszkedik. A német zenei hegemonia, amely a XIX. században még inkább fokozódik, kiszorítja a régi magyar gyűjteményeket. A magyar nép zenei élményvilágát felturkálja a sok német és szláv dalban, zenei anyanyelvét elnémitják a cigánymuzsikától befolyásolt kántori produkciók. *A magyar áhitat egyszerű, egyenes és kemény formáival ellenkező szirupos, dagályos énekanyag felmérhetetlen károkat okozott vallásos életünkben.* Túlzás nélkül mondhatjuk: a templomainkba beférkőzött zenei, ének és ima-ponyva többet ért, mint a múlt századi erkölcs elenkönyvponyva és pornográfia. Hiszen ez legszentebb élményein, legbensőbb érzéseink keresztül lopakodo t népünk lelkébe: lazította, genyesítette főként a vallásosság tartalmi anyagától fosztogatta azt. Mert miből állottak ezek a divatos templomi énekek? Nyakatekert cifra, vagy indulószzerű dallamokból, szóvirágokból, érzelmességből és egy sereg formai összetevőből.

Ebből a válságból emelte ki a magyar szent éneket a OMCE, amikor a Magyar Katolikus Kántorok Országos Szövetségével karöltve felülvizsgálta és megtisztította a templomi énekanyagot, kiadta a magyar egyházi népének történetében korszakalkotó jelentőségű „*Szent Vagy Uram*” énektárat. Ez az énektár elvben megoldotta, hogy templomi énekanyagunk szent, művészi és egyetemes legyen. A gyakorlati megvalósulásban is elsőrangú szerep jutott az OMCE-nak, mely szerepe: felvilágosító munkával,

szaklappal (Magyar Kórus), énekkarok szervezésével, egyházkarnagyok felkészítésével, az ifjú zenei erők felkarolásával és ceciliás egyéni munkával derekasan végzi.

A népének megtisztítása és elterjesztésén kívül az OMCE másik nagy eredménye az egyre jobban népszerűsödő gregorián éneklés. Ezzel nemcsak fontos egyházi feladatot teljesít, de egyetemes magyar kultúrügyet is szolgál. Legősibb dallamkincsünkön a gregorián hatásának nyomaint könnyűszerrel kimutathatjuk. Az eredendően magyar muzsika vére nagyobb részt a gregorián-zene ereiben kering, de mindenestre rokon törvényszerűségek szerint. A magyar zene abc-jét nem lehet megátunlni a gregorián nélkül. *Amikor tehát templomainkban egyre sürűbben hangzik fel a gregorián, nemcsak egyházi előírásoknak teszünk eleget, de magyar zenei anyangelvűnket is ápoljuk.*

Volna egy felette fontos és ma válságba jutott kérdésünk, amit a felévszázados kultúr munkájában megéremesült OMCE magára vállalhatna. *A kántorkérdés.* Eddig sem volt elintéztett ügyünk a kántorképzés, de most valóban válságos helyzetbe került. Helyi és egyházmegyei kezdeményezések helyett országos vonatkozásban legalkalmasabban az OMCE tudná kézbevenni ezt a nagyon foatos egyházi ügyünket. A „*Szent Vagy Uram*” megalkotásának nagy elvi lépése után ez lenne a leggyakorlatibb lépés az egyházzenére vonatkozó liturgikus követelmények megvalósulása felé.

ALEXIS CARREL POSTHUMUS ÜZENETE

Alexis Carrel posthumus könyvét¹ olvasva, szinte személyes ismerősünknek érezzük a nagy tudóst, az *Ismeretlen ember* és az *Imádság* szerzőjét, aki a *Lourdesi utazás*-ban mint szkeptikus fiatal orvos jelenik meg előttünk — a mű 1903-ban íródott —,

¹ Alexis Carrel: *Le Voyage de Lourdes suivi de Fragments de Journal et de Méditations.* (Plon, Paris 1949.)

hogy a könyv második részének Naplótöredékében és Elmélkedéseiben, mint öszülő férfit lassuk viszont, akit a tudomány és a kegyelem elvezettek Istenhez. A nagynevű tudós élete öszén ágostoni bänkódással gondol vissza az eltékozolt évekre, amikor — mint mondja — oly kevés tudásért elhanyagolta az egyetlen, amiért élni érdemes.

A *Lourdesi utazás*, bár elsősorban dokumentum, Carrel írói képességeit is a legjobb színben mutatja: meg tudja éreztetni velünk Lourdes egész légkörét, a lágy napsütést a fekélyeken és eltorzult testeken, a minden szörnyűsége mellett is derűs és vigasztaló képet összes szereplőivel, akiket néhány vonással úgy élénkvarázsol, hogy örökre emlékezetünkbe vésődnek. Szinte látjuk az öreg papot a lapockák táján poros, megzöldült reverendájával, ajaknélküli szájjával, amelyet mintha kertészollóval metszettek volna durván az arcába: de a kissé felvont szemöldökök alól két átlátszóan kék, enyhén kidülledt szem világít felénk, egy szent szeméi, E szemek kifejezése egycsapásra megváltoztatta az öreg pap banális, szinte bamba arckifejezését. Nem minden ironia nélkül rajzolja a „Monseigneur”, amint előkelően felhúzza fekete cérna útkesztyűjét és nagy körültekintéssel tudakozódik a lourdesi szálloda- és étkezési viszonyok felől. Női pendantjaként ott látjuk mellette a golyvás mozgalmi damát, aki himzett táskájából előhúzza útipárnáját és méltósággal elalszik. Felvonulnak előttünk az önkéntes betegszállítók, akik a társadalom minden osztályát képviselik, a Vilmos császár-bajuszú baszkspkás munkástól a karcsú, elegáns párisi fiúig, akiben legnagyobb meglepetésére egyik volt osztálytársát fedezi fel. Egy gimnáziumba jártak és útjaik milyen különbözők! Az orvos, aki ifjúkorában hívő katolikus, mint maga bevallja, a német filozófia hatása alatt pozitivistá tanokat vall és a racionalizmus teljesen kielégíti szellemét. Lourdesba is csak a tudós kíváncsisága hozta, „mert, ha bekövetkezik a lehetetlen, az ember rendkívül érdekes dolgok tanuja lehet”. Irigységgel vegyes megveéssel nézi a zarándokok naiv hitét és igyekszik mindent a tudós elfogulatlanságával szemlélni. De amikor volt iskolatársával a kávéház előtt ülve feketéjét kavargatja, azt gondolja magában: „Az igazság rossz és keserű és én boldogtalan vagyok.” Kénytelen be-

vallani magának, hogy szíve mélyén titkos fájdalom él, „hogy elfojtotta magában valamifajta bizonyosság ki nem elégített vágyát”. Szkeptikus ugyan, de tiszteli mások hitét és kora tudósaival ellentétben, akik a vallásos jelenségeket kívülről, idegenként szemlélik — úgy gondolván, hogy ez megértésük előfeltétele —, Carrel igyekszik magát a zarándokok vallásos érzésébe beleélni és maga is imádkozik a gondjaira bízott fiatal leányért, akit a tuberkulózis végső stádiumában, haldokolva hoznak a forráshoz. És ime a képtelenség valóság lesz, a csoda bekövetkezik. És milyen egyszerű és magától értetődő módon. Szinte észre sem veszi senki, csak az orvos és az ápolónő.

„Most aztán belekeveredtem egy csodába!” — gondolja nem minden bosszúság nélkül Carrel. De ha már benne van, végére is akar járni, mintha laboratóriumi kísérletről volna szó. A tudós becsületességével elhatározza, hogy nem kever filozófiát a tudományba és mindent a legnagyobb pártatlansággal megfigyel és feljegyez és több orvossal ellenőrizteti. (Valóban, az általa felvett jegyzőkönyvet orvostársai az objektivitás csodájának nevezték.) Carrel a leglelkiesmeretesebb előzetes és utólagos vizsgálatok alapján kénytelen megállapítani, hogy csoda történt, mert csodának kell nevezni, ha egy hullafoltos beteg magához tér és egészségét visszanyeri. De, ha csodák történnének, akkor el kell fogadni a természetfölötti létezését, — vonja le a logikus következtetést. Mert „nem lehet tagadni valaminek a realitását, csak azért, mert rendkívüli”, jegyzi fel később naplójában. „Csak a tényeket kell vizsgálni, tudományos módszerrel és kikapcsolva minden filozófiai magyarázatot... Eddig a tények okainak vizsgálatába fulladt a tudomány” — írja. Az okok kutatásába pedig mindegyik irányzat belevitte a saját metafizikáját. „Szét kell törni a bölcseleti és tudományos rendszerek bilincseit, mint valami szellemi rabláncot” — idézi Claude Bernardt. 1903-ban, az úgynevezett „természet-

tudományos gondolkodás" virágkorában, Carrel már az új tudóstípus előfutárja, amely megfigyel és nem okoskodik, megmarad a saját tudománya határai között és nem kalandozik a bölcsélet és teológia területére. Bár még nem hívó, a tények kényszerítő hatása alatt kénytelen a természetfölötti valóságot elismerni. „Nehéz megbizonyítani Isten létét, de lehetetlen tagadni” — írja Naplójában és irigyli Pasteurt, aki a tudományt és a hitet össze tudta egyeztetni.

Ilyen gondolatok között szinte akaratlanul is a lourdesi bazilika felé tart, de a küszöbön tétovázva áll meg. Úgy érzi, le kell vonnia a következményeket. Lassan rójja a templom lépcsőjét. Az ajtóban „a fények és a sok arany tündöklésében orgonaszó és ezernyi csengő hang száll felé. Leül egy öreg paraszt mellé, fejét kezébe hajtja és sokáig mozdulatlanul így marad; az éjszakai ének elringatja lelkét, amelyből előtör az ima a Szent Szűz felé: Még kélekedem, de minden vágyam, minden törekvésem végső célja, hogy higgyek, higgyek, szenvedélyesen, vita és bírálat nélkül... Gőgös eszem hűvös tanácsai mögött megbúvik egy elfojtott vágy, egy álom, a legszebb álom, hogy higgyek Benned, hogy szeresselek, min: a fehérlelkű szerzetesek...”

A csoda megrendíti, magányra vágyik és elvonul a hegyekbe. De lelke még nem érett a szemlélődésre. A „Csend” című prózai poémában megírja egyik élményét. Holdas éjjel sitalpon siklik egyedül, az embertelen fehérségben, körülötte halálos fehér csend. Egyszerre fagyos rémület markolja meg a szívét és hirtelen lendülettel lesiklik a völgybe, a fény, az élet, a társai felé...

Hosszas évek telnek el, míg a lourdesi élmény meghozza gyümölcsét. A Naplótöredék és Elmélkedések Carrelje éle útja vége felé jár. Életére visszatekintve felkiált: „Milyen csodálatos út! Mennyi csodálatos találkozás!” Halála előtt három évvel írja (1940): „Most kezdem a dolgokat megérteni, amikor már késő!” Nap-

lójában szorongva kérdi: „Már túl késő, Uram? Vagy talán túl sokáig vártam?... Mit tegyek? — Eggyé lenni a megfoghatatlannal, amit Istennek hívunk... Mi más a sorsunk, mint teljesíteni, amit az Élet kíván tőlünk, alávéni magunkat törvényeinek, vagyis Isten akaratának!” Mert a tudós rájön, hogy Istennek engedelmeskedni annyi, mint az Élet törvényeinek engedelmeskedni. „A nemhívóknak is a keresztény erkölcs szerint kell élniük — írja —, mert minden értelmes lényre nézve kötelező megismerni a világegyetem törvényeit. A keresztény misztika a megismerés legfőbb eszköze.” Ahogy a nagy tudósokat hallgatjuk, ha az anyagi világról van szó, „úgy hallgassuk a misztikusokat, amikor a szellem világaról beszélnek”.

Carrel, a tudós, akár Bergson, a filozófus, ráeszmélt az intellektus csődjére. „Csak az érzés az, amely a legmélyebb realitással kapcsolatot teremtet... Nem megérteni kell, de szeretni.” Az *Imádság* című remek kis tanulmány szerzője Elmélkedéseiben azt írja: „A világ lényegével legközvetlenebb kapcsolatba az ima révén léphetünk.” A vallási realitás a legmélyebb realitás, kirihathatlan az emberből. Idézi Bergson *Két forrás* című művét: „Egy zárt társadalom nem élhet, nem állhat ellen az intellektus bizonyos bomlasztó hatásának másképpen, mint valamely vallás által.” Ha a vallásos igény nem elégíthető ki helyes úton, torz formákban nyilvánul meg.

A tudós orvos mély megdöbbenéssel szemléli a társadalom bomlását. Mint korunk minden mély gondolkodója, látja, hogy a bajok eredete nem tisztán gazdasági és politikai, hanem metafizikai eredetű. A baj csirája az, hogy az ember megszűnt egység lenni, a mai filozófia és tudomány külön szemléli lelki, fizikai, gazdasági, szociális, stb. aspektusát, képtelen minden szintézisre. Az élet mély törvényeit megfigyelő univerzális szellemre van szükség. Az ember komplex jelenség, de minden megnyilvánulása or-

ganikus egységben van. Ezt az egységet az analitikus modern szellem képtelen meglátni. Az ismeretlen ember szerzőjének egyik legnagyobb érdeme, hogy az emberről szintetikus képet tudott adni. Számtalanszor számérem hányták, hogy elméletének filozófiai és teológiai értéke kétes, mire ő azt felelte, hogy nem filozófusként és nem teológusként beszél és ír, hanem az orvos nyelvén, aki ismeri a biológia törvényeit.

Ilyen szempontból nézi az emberi társadalmat is. Az élet törvényeinek megfigyeléséből vonja le szociológiáját, amelynek alap gondolata az, hogy a társadalom legyen organikus, biológiai egység. (Rendszerét *biokráciának* nevezi.) Mint az emberi test szervei, minden osztály és foglalkozási ág szerepe egyaránt fontos és kell, hogy szorosan együttműködjék. Ennek elősegítésére felveti azt a gondolatot, hogy szoros baráti kapcsolatot kell teremteni a munkáselit és minden tudományág kiválóságai között. Ha egy társadalmi csoport önzően csak magáért él, olyan, mint a rák az emberi szervezetben. Sürgeti az új társadalmi berendezést, mert a liberális-kapitalista rendszer már kimerült és nem nyújt semmit az emberiségnek. Az általa képzelt új társadalmi rendnek az első keresztény századok közösségeihez hasonlóan a testvériségen kell nyugodnia. „A keresztény misztikát — mondja — az ember tudományos is-

meretével kell párosítani és az így nyert doktrínát minden téren alkalmazni.” A tudós mozdítsa elő, hogy a misztika testet ölthessen a mai életben, anélkül, hogy eredeti útjáról letérne. „A szentség nem ölheti meg az életet, csak irányt szab neki.” A keresztény misztika technikája olyan észszerű, hogy abból mindenki tanulhat, ez az észszerűség emeli minden egyéb misztika fölé.

Kevéssel halála előtt, 1943 őszén Carrel így szólt lelkiatyjához: „Szeretném, ha Isten még tíz évi munkát engedélyezne nekem. Azok alapján, amiket tanultam és megfigyeltem, azt hiszem, sikerülne tudományosan megállapítanom az összefüggést a lelki és fizikai jelenségek között és bebizonyítanom a kereszténység igazságát és boldogító voltát.” Isten másképpen határozott. A nagy orvos, akinek keresztény halála méltó volt életéhez, tervezett nagy művét nem valósíthatta meg, de a hátramaradt feljegyzések töredékei is sejteni engedik, milyen lett volna az a mű. Kiadója egyébként egy újabb posthumus kötet közeli megjelenését hirdeti, amely az *Ismeretlen ember* folytatása lesz.

Szeretettől áthatott értelem: „*Lumière intellectuelle toute pleine d'amour...*” idézi Carrel Dantet. E néhány szó egész tanítását magában foglalja.

Füzesséry Katalin

VITÁK SCOBIE ELKÁRHÓZÁSÁRÓL

Kétségtelen, hogy Európa és Amerika egyik leg többet vitáztató írója Graham Greene. Ez a negyvenöt éves, öszülő hajú, szálás termetű angol csontkeretes pápaszeme mögül nyugodtan figyeli, milyen viták, vélemények, különböző szempontok szerinti kiértékelések kavarnak minden egyes új könyve körül. Mondanivalói nemcsak írotársait és kritikusait, a katolikus és protestáns teológusokat foglalkoztatják, hanem az olvasóközönség legszélesebb rétegeit is.

Mi a titka Graham Greene írói egyéniségének, mit akar hősei sorsán keresztül megmutatni, katolikusnak nevezhető-e regényei, vagy sem, — ezeket kutatják. Pontos választ kapni e kérdésekre éppen úgy nem lehet, mint ahogyan híressé vált regényalakjainak leglényegesebb problémája is megoldatlan marad. Azt is mondhatnók, regényei végére nem pontot tesz, hanem kérdőjelet.

Greene, aki, mint a másik nagy angol katolikus író, Evelyn Waugh, de-

tektivregények és egyéb „izgalmas” történetek írásával kezdte pályafutását, három utolsó regényében elérkezett a detektívek által hasznolt ember-től a saját lelkiismerete elől menekülő emberhez. Írói mondanivalója mindig a körül forog, miképpen zajlik le a vallási törvények és az emberi gyengeségek összeütközése a lélekben.

A *Vigilia* régebbi számaiban részletesen foglalkoztunk már ezzel a talányos íróval és legtöbbet vitatott regényeivel. A „Hatalom és dicsőség”-ben azt a kérdést teszi fel: vajjon a mexikói vallásüldözések idején menekülő, súlyos emberi gyalogságokkal megvert pap, aki azonban soha nem tagadja meg papi hivatását és vállalja azt egészen a vértanuságig, üdvözül-e, vagy elkarhozik? Legutolsó regényének már a címe utal a problémára; az angol eredeti címe „The Heart of the Matter”, (francia kiadásban „Le fond du problème”) magyarul így adhatnók vissza: „A dolgok lényege”. Hőse *Scobie*, az afrikai gyarmaton szolgálatot teljesítő középszerű, hétköznapi veszélyeknek kitétt ember, aki szinte banális kísértésen bukik el. Feleségével együtt hívó katolikus. Hosszú időn át lelkiismeretes, megvesztegethetetlen tisztviselő. Szereti feleségét és hűséges férj, talán megszokásból, talán önma és felesége iránti tiszteltől az. Egy napon, hogy Európába vágó felesége elutazhassék, kétszáz fontsterlinget vesz kölcsön egy nagyon is kéteshírű levantei ügynöktől s ezzel a tétivel elindul a bukásához vezető úton. Feleségének távolléte alatt váratlan események következtében egy fiatal nő kerül az életébe, *Scobie* beleszeret, kedvesévé teszi a nőt s most már gyorsuló iramban indul el a lejtőn. Házasságtöréséhez szervesen, de mindenesetre logikusan kapcsolódik a többi: a csempészzel foglalkozó portugál kapitány levelét elégeti, ahelyett, hogy felettes hatóságához továbbítaná; a kölcsönvett pénzzel teljesen a gyanús levantei kezébe adja magát; hogy visszaszerezze kedveséhez irt és idegen kézbe jutott levelét, rendőrtisztviselő létére kiszolgáltatja a

csempészekről elkobzott gyémántokat; szolgálja miatta hal meg — mindmégannyi egymásba kapcsolódó láncszemei erkölcsi bukása egyes állomásainak. Legborzasztóbbnak érzett bűne azonban még hátra van. Felesége, miután hazaérkezett, ünszolja férjét, áldozzanak meg együtt. Az asszony így akar megbizonyosodni arról, hogy férjének nincs kedvese. *Scobie* gyenge és újabban kibúvót keres. Ahhoz nincs elég bátorsága, sem erkölcsi ereje, hogy bűneivel szakítva a gyónás igazságához meneküljön, inkább elköveti a szörnyű hazugságot — méltatlanul áldozik. Am amikor elkarhozásának bizonyosságával veszi magához az Úr testét, így gondolkodik: „Ó, Istenem, felajánlom neked elkarhozásomat...”

Mi ez, örülség vagy tudatos szentségtörés? *Scobie* maga is tisztában van a szakadék mélységével, melybe belezuhan: „Azt hiszem, most már örökre elkarhoztam.” Úgy látja, nincs kiút számára. Tudása a vallás lényegéről Júdáséhoz hasonlóan hiányos, azt hiszi, bűne súlyosabb, semhogy bocsánatot nyerhetne. A menekülésnek egyetlen lehetőségét látja, egyetlen kibúvót, a legutolsót — az öngyilkosságot. Miután élve nem tud vétkeitől menekülni, az reméli, holtában menekülhet előlük. Az örökkévalóság előtt behúnyja a szemét, talán így megszabadulhat saját magától.

Az öngyilkossá lett férfi holttesténél a pap azt mondja vigasztalásképpen a késébeesett feleségnek, hogy szerinte *Scobie* nem fog elkarhozni. Az asszony megrendülten ellenkezik, hiszen az Egyház férje tettét jövathetetlen bűnnek bélyegzi. „Igen, az Egyház... — feleli rá a pap, — tudom, mi az Egyház álláspontja. Az Egyház jól ismeri saját törvényeit. De nem tudhatja, mi megy végbe egy ember lelkében.”

Az olvasót — katolikus különösen. — megdöbbeníti ez a kijelentés. Pedig ember valóban soha nem tudhatja, mi történik a lélekben az élet utolsó pillanatában és nem ismerheti az isteni irgalom határait sem. *Scobie* utolsó szavai, melyekkel megpróbálja az Úr

vözlégyet imádkozni, majd Istenhez fordul és megvallja, hogy szereti, kétségessé teszik, vajjon kárhozottként hal-e meg, vagy bocsánatot nyer. Maga az író sem tudja. Érthető hát, ha a kritikusok véleménye is megoszlik.

A könyv többszázezer példányban ugyanazon a napon jelent meg Londonban és New-Yorkban, azóta francia nyelven Párisban is. Olvasták katolikusok és protestánsok és a regény problémája körül, főként teológiai vonalon számtalan vita alakult ki, azt azonban egyhangúan elismerték, hogy komoly értékű irodalmi műről van szó.

Cyril Martindale atya finom pszichológiával és teológiai tudással elemzi: „Nem is kétséges, hogy bünt követett el. Nem volt meg a képessége a jó és rossz közötti választásra? Nagyon is hihető, hisz oly sokféle nehézségbe bonyolódott; élete végén megtért, megbánta mindazt, amit elkövetett, lelkét mélységes bánat és szeretet járta át, mindezt meg akarta az író mutatni. Greene annyira hisz a bűn kárhozottságában és a pokolban, hogy szegény, csupán közepeszerű gondolatokra képes Scobienak olyan mondatokat ad a szájába, amelyek jóval meghaladják szellemi képességeit. A XVII. század erősen ortodox misztikusainak nyelvét használja, akik bűnbánó áradásaikban hajlandóak voltak a poklot is elfogadni, ha Isten úgy akarja s ha ott tovább imádhatták őt.

„Egyébként az Ó-testamentum szent szövegeiben nem ugyanazt a hangot találjuk-e? Az Exodus XXXII. fejezetében Mózes azt mondja Istennek: „bocsásd meg nekik e vétkeket vagy ha ezt nem teszed, törölj ki engem könyvedből, amelyet írtál”. És Szent Pál a rómaiakhoz írt levelének (IX. 3.) következő soraiában: „Hiszen azt kívánám, hogy magam legyek átkozottként távol Krisztustól testvéreimért...”

Frországban betiltották a könyv terjesztését Greene másik két regényével együtt. Pierre Debray is azt mondja róla a *Témoignage Chrétien*-

ben: „Graham Greene nem katolikus regényíró, hanem csak katolikus, aki regényt ír, és ez nem ugyanaz. Mert a keresztény-katolicizmus elsősorban szabadságot jelent, Greene hősei fölé pedig a sorsszerűség borul.”

E kétféle bírálattal szemben, amelyekhez New-Yorktól Dublinen és Londonon keresztül Párisig sok hasonló csatlakozott, Evelyn Waugh (Greenel együtt tagja annak ragyogó katolikus írói pleizdé-nak, amely ma Anglia irodalmi egén ragyog s melynek többi nevei: a nobeldíjas T. S. Eliot, Bruce Marshall, Robert Good-year és Robert Speaight) elég megszűre mérészkedik azzal a megállapításával, mely szerint Scobie, miután gyarlóságai ellenére is szerette Istent, sőt egyedül őt szereti igazán, bizonyos értelemben szent. E felfogásának megfelelően a könyvről írt tanulmányának ezt a liturgiából vett címet adta: „Felix Culpa”. Kifejti benne, hogy az ember, amint nem teremtheti meg, épügy teljesen el se pusztíthatja önmagát. Ez világosan megmutatkozik Scobie sorsában. A természetes élet szétválaszthatatlanul kapcsolódik egybe a természetfölöttivel és a lélek halhatatlanságával. Ez az utóbbi dialdalmaskodik az öngyilkosságot elkövető emberen. Itt emelkedik ez a hétköznapi tárgyú regény a végső célkig és fűzi egybe az evilági életet a természetfölöttivel. — Ezért nevezi Waugh igen találóan „eszkatologikus regény”-nek.

A neves esztéta, Paul Rostenne külön könyvbene méltatja ezt a nagyon katolikus és nagyon mai regényíró. Szerinte Greene az ember és a társadalom első és legfőbb tragédiájának a gögöt itéli. Az ördögre vonatkozóan pedig figyelmeztet, hogy az a XX. században még sokkal jobban vigyáz inkognitójára, mint eddig bármikor s ezért a tudomány, a haladás, az altruizmus gyönyörű eszméi mögé rejtőzködik. Rejtékhelyéből igyekszik meggyőzni az embert, hogy Isten helyébe emelheti önmagát. Ezen természetszerűen el kell végül is buknia.

Raymond Jouve az *Études*-ben kö-

zölt tanulmányában hasonlóan analizálja: Hová vezet tulajdonképpen Scobie és sok más hozzá hasonló ember útja, aki tökéletes megszemélyesítője az evangéliumi langyos embernek? Isten kiköpi, mert nem volt sem mellette, sem ellene, csak úgy eléldelgéltek egykiből a másikig, nem is sejtve, hogy a rossz, amit elkövet, kiárad környezetére. Ez a rossz megsokszorozódik, felhalmozódik és lassan elszakadva elkövetőjétől függetlenné válik. Már nem ellenőrizhető, sem nem irányítható. Ilyenkor az, akinek nincs elég erős jelleme ahhoz, hogy az Egyház által kínált segítséghez folyamodjék, feladja a harcot. Scobieban az Istent szándékosan mellőző ember nyomorúsága jelentkezik. Nem a kegyelem hiányzott az életéből, hanem a kegyelembe vetett rendíthetetlen hit. Ez a hétköznapi rendőrtisztviselő nem úgy mond le az üdvösségről, mint *Don Juan*, nem dörgő pathosszal indul a pokol felé, hanem a bukott ember szomorú megaláztatásával, önmaga iránti megvetésével, azzal a felismeréssel, hogy sem Istennek, sem az embereknek nem tudott eleget tenni, ezért nincs is számára hely sehol.

Greene zsenije — mondja Jouve — *Mauriac* és *Bernanos* után, elvezeti hőseit ahhoz a ponthoz, ahol már Isten az, aki megítéli őket; ahol Krisztus tekintete — mely csak nagy ritkán azonos értelmű a miénkkel — a bűnös lelkének mélyére hatol. Scobiera is, mint a „Hatalom és dicső-

ség” nyomorult papjára és a „Brighton Rock” *Pinkiejére*, ráirányult ez a tekintet. Csak nem tudjuk, milyen értelemben. Greene nagy regényeinek végén, de leginkább Scobie drámájában, eljut a határvonalhoz, amelyen túl író nem juthat, mert ott már ember által meg nem oldható problémáról van szó: a misztériumról. Ennek titkát pedig egyedül az Isten fejtheti meg.

Ime Scobie életének utolsó percei:

„Úgy tűnt neki, mintha odakint keresné valaki, mintha hívna, kiáltana utána, ezért egy utolsó próbálkozással igyekezett jelt adni, hogy itt van. Nagynehezen lábraállt, úgy hallotta, mintha szívének súlyos dobogása válaszolna a hívásra, de a sötétség és a vihar egyre visszazúzte mellkasának rejtekébe. Odakinn azonban, túl a szobán és túl a világon is — a világon, mely most kalapácsütésekhez hasonlóan dörömböl dobhártyáján — valaki jár és keresi őt. Valakinek az ő segítségére van szüksége. És e segélykiáltásra Scobie minden erejét összeszedte. Végtelen távolságok felé induló öntudatát visszaránította, csak azért, hogy feleletet adhasson. Szinte kiáltva mondta — Édes Istenem... szeretlek!... — De ez az erőfeszítés meghaladta erejét. Már nem érezte, hogy végigzuhan a padlón és nem hallotta, a nyakában lógó érem halk, fémes csenqését, amint a jégtartóhoz ütődött...”

Halász Alexandra

TOLSZTOJ — SZÍNPADON

„Oh, de jól ismerem — mondja a regényben *Anna* — azt a kékes ködöt, mely elborít mindent, míg a vídamságnak s boldogságnak óriás köréből mind szűkebbre szorul az út...” Ez az a kékes köd, mely körülöleli *Karenina* Annát világa, vagy talán inkább a nihilizmus s antinihilizmus szakadékos határvonalán.

A társadalom, melyet *Tolsztoj* — alig pár esztendővel a *Háború* és

Béke után felrész ugyanakkor dekomponál — elemeiben már szinte kétszen áll első életregényének, a *Gyermekkor*, *Kamaszkor*, *Ifjúságnak* emlékvilágában. Míg hatalmas történeti regényének hősi kerete gyakran elmossa alakjainak magányos sorsát, melyet a hol halkuló, hol erősödő harci zaj kísér — *Karenina* *Anna* a mű születésekor látszólag úgy ölt formát, mint a szerelmi háromszögre rá-

épített szerencsétlen asszonyi szenvedély egyéni története. De már egyik első méltatója — röviddel a regény megjelenése után — felismeri, hogy Tolsztoj „...nem elégszik meg azzal, hogy biztos kézzel markolja össze a társadalom arculatának szétszórt vonásait, — hanem ő maga szét is szedi őket, finom erőszakkal lehetővé tesz nekünk legmélyére...” Így válik Karenina Anna talán már az egykorú olvasók, de még inkább hét évtized távolságából előttünk hatalmas történeti keretté, melyben maga Anna csak saját regényének epizód-figurája, a felszázados béke első esztendőinek hamis, megmerevedett atmoszférájában.

A tolsztoji regény a légkör ábrázolásának ezzel az utólrhetőetlen bőséggel varázsolja el az olvasót. Az eleinte túl nagy számmal bebocsájtott szereplők s összefüggésellenek látszó eseményesorok lassan elválaszthatatlan egységbe olvadnak, az alkalmi párbeszédék sűrű, epikus anyaggá érnek, az alakok — sorsuk szerint — közel jönnek, vagy távol esnek tőlünk, de fogadott családunkká, örök útítárrsá formálódnak, akiktől nagyon nehéz az elválás. Így igazodunk ki lassan abban a szövevényes társadalomban, melynek ingatag morális alapjait, szociális ellentmondásait oly kegyetlen őszinteséggel fedi fel előttünk a mindent-ismerő szerző.

Bizonyos, hogy minden színpad menten összeroppanna, ha ezt a hatalmas arányú regényt a maga egészében rátolnák ingatag deszkáira. Ha drámai egységgé akarja színpadi szerző alakítani ezt az epikai művét is oly sokszor túláradó, mellék-ágakra szakadó művet — le kell hatolnia az ősanagyhoz, a regény rengetegéből biztos és avatott kézzel kell kimetsznie a háromszög-történetet. Így megkapja a színjáték arany szabályai szerint a témát, széles expozíciójával, derekán némi megtorpanással Anna betegsége s Vronszkij öngyilkossági kísérlete körül, majd drámai végkifejlésében az eldübörgő vonat kerekai alatt. Csak éppen a szerelmes történet „nihilizmusának” ha-

talmas, regénybeli ellenpárját, a felejt-hetetlen s kiengesztelő Levin-motívumot nem lehet színpadra hozni, mert hisz ebben nincs is semmi drámai mag. De így viszont csonka marad a társadalmi kép: nem törhet fel Levinen keresztül Tolsztoj hangja, hogy megteremtse a Vronszkij-világ kiegyenlítő ellenpólusát.

Igy fő- és mellékalakok valamit veszítenek mély, tolsztoji sokrétűségükből: mindnyájunknak áldozatot kell hozni a drámai szerkezet oltárára. All ez különösképp a regény legösszetettebb, legkomorabb, de csúcsként felmagasló alakjára, *Kareninre*, aki a színen megmerevedik, kellesténél ellen-szenvesebbé válik s így megrázó emberi gyötrődése, gátlásai, kisebbségi érzésének kitörése — képmutatás erejével hat.

Vronszkijt jóval könnyebbnek látszik odaállítani a rivalda fényei elé. Vele szemben a regényíró sem bánik mindig szeretetteljesen: ha szüksége van erre, típusalakká varázsolja, vele táncoltatja el a joggal elítélt társadalmi osztály mesterkéltn ütemét. Pedig mindezentúl Vronszkijban túláradó kedvesség lappang, majdnem mindvégig kifogástalan férfi-magatartása, sőt annyi erő is van benne, hogy ideig-óráig ki bírja szakítani magát a körülötte örvénylő konvenciók közül. Ennyi szín befogadására a dráma elegendő s Vronszkij biztosan mozoghatna is az általa felidézett drámában, ha szereplője meg tudná tölteni hitellel.

De *Anna*? Hogyan létezhetnék Anna anélkül a *kék kód* nélkül, mely elmosza körülötte a kegyetlen szociális igazságokat, kiemeli a háromszög merev keretéből, örök szereplővé, *Francesca da Rimini* kései hugává változtatja, akinek szépsége, szenvedései, elpattanása kiszabadul a szenvedő kor, a századvégi divat anakronizmusai közül. Hogyan lehetne élő és felejt-hetetlen Anna színpadunkon anélkül a *kék kód* nélkül, mely *címszereplőjét* színpadunkon estéről-estére körülveszi?

A „balsaci” kor Tolsztoj század-

vége óta máig legalább fél emberöltővel tolódott ki: vajjon melyik mai olvasója gondolhatná, hogy Karenina Anna, amikor alakot öltött írja jövőtől — bizonyosan még csak húsz esztendőinek derekán járt. Korunk nézője előtt annak az asszonynak, akiben ennyi feszültség, ennyi gög, ennyi szenvedés s feloldódás sűrűsödik végső, tragikus alázattá — már túl kell jutnia a legelső fiatalság határvonalán. S így az az Anna, akit most színen látunk — a *művész* lényegénél fogva hitelessé válik, ha nem is annyira az első, elsiklóbb könnyedségű jelenetekben, inkább tragikus végkifejlődése felé közeledve — a *dusei* egyszerűség varázsát idéző csendes kis mondataiban.

Ha a néző színházi estéje után újból belelapoz a regénybe, furcsa módon *Bajor Gizi* félelmesen egyéni retorikájának hatása alá kerül: minden oldalból az ő Annájának hangja áramlik s a néhol epikus bőséggel csak odavetett mondat egyszerre új, nyugtalanító értelmet kap. Sokrétűen, fizikai valóságában néha megtörtén — Anna alakja marad így, az örök útitárs.

Kiesés csak ott van, ahol a regény hömpölygő áradatát nem tudja összefogni a töredékes jelenetek iver. A drámai szabály szerint az írónak bilincsbe

kell vennie a nézőt, hogy képzeletét a színpadra irányítsa, semmi se térítse el őt a játék feszültségeitől. De itt közel harminc színváltozás tagolja a tragédiát sűrű függönyjátékával s a párbeszédbe, szcenikai képbe, felidézett hangulatba megkapaszkodó nézőnek — néhány percnyi játék után — új meg új kikötőt kell keresnie. Bármily szerencsés a színpadi mester műve, mellyel összesűriti a drámai magot — a néző menthetetlenül vissza-visszazökken könyvolvasóvá, aki most éppen, mert lement a függöny, néhány percre maga mellé kénytelen letenni kedves Karenina Annáját.

A vita, melyet a bemutató felvert — s mely ott gyűrűzik címszereplőinek alakja, művészete, játéka körül — sajátos módon bizonyítja az időtlen remekművek különös varázserejét. A kor, melyben a Vronszkijok éltek, ma üres, érthetetlen, hideg s a probléma: az, hogy „volt valami iszonyatos és visszataszító... amit a szegénynek e borzalmas nagy árával fizettek meg, mert a lelki meztelenségen érzett szegyen súlya nehezedett rájuk...” ma már erősen élszintelenedett. Marad Anna szenvedői emberi hangja, az a bizonyos kék köd, mely emlékezetessé teszi a budapesti bemutatót.

Passuth László

XAVÉRI SZENT FERENC ÜNNEPLÉSE JAPÁNBAN

Különös jelenség az, ami ma Japánban vallási és társadalmi területen lejátszódik. Ez az ország ma is pogány: 60 milliónyi lakosságából mindössze 110 ezer a katolikus. Társadalmát mégis bámulatosan megmozgatta Xaveri Szent Ferenc partraszállásának negyvenhárom esztendősi jubileuma. Azt a katolikus szentet ünnepelte lélekben és külső megnyilatkozásokban, akinek a vértanúság koronáját éppen ősei szerették meg, tanítványait pedig hosszú időn át üldözték. Ma mélységes érdeklődéssel fordulnak a hajdan üldözött igehirdetők tanítása felé.

1549 augusztus 15-én szállt partra Xaveri Szent Ferenc és az 1949. évi négyszáz esztendősi jubileum nemzeti méretű ünnepséggé nőtt. Májusban kezdődtek meg az előkészületek: a császár vendégül látta Marella biboros apostoli nunciust és tőle érdeklődött az ünnepségek sorrendje után; május 29-én Nagasakiban nemzetközi zarándoklatot vezetett Sidney érseke, Gibroy biboros, akit a Szentatya küldöttének jelölt ki; ezt megelőzően a dombot, amelyen a huszonhat keresztény vértanút kivégezték, a város vezetősége nyilvános parkká alakította

át. Kagoshimában a nemzetközi zarándoklat második állomásán, a helyi bizottság kiadta a szent élettörténetét. A zarándoklat Jamaguchin, Kobén, Osakan és Kyotón vonult végig. Osakában a császár fivére mondott ünnepi beszédet negyvenezer főnyi, többségében nem katolikus hallgatóság előtt. Végül június 12-én Tokióban a biboros-legatus főpapi szentmisét pontifikált, majd utána átadta a japán papságnak a szent épen maradt jobbát, amellyel az első japánokat megkeresztelte.

A nagyarányú zarándoklat nemcsak résztvevőinek óriási száma miatt lett országos arányú megmozdulássá, hanem azért is, hogy rendezésében az egyházi és polgári hatóságok mellett résztvettek a japán művészek, zenészek, színészek, a rádió és sajtó emberei is. Egyik japán napilap így írt: „Ennek az ünnepségnek nem szabad csupán külső megnyilatkozásnak maradnia, vallásos cselekménnyé kell válnia, hogy rajta keresztül mutassuk meg a kereszténység igazságába ve-

tett hitünket.“ Különös szavak pogány újságíró tollából.

Az emlékév lelki eredményei is nagyszabásúak. Névtelenek és ismert nagy családok, köztük a császári ház tagjai, egymás után tértek meg. Egyre többen kívánták gyermekeik katolikus nevelését. Egy buddhista falu 2850 lakosa egyhangúan katolikus papot kért az osakai püspöktől és bejelentette áttérési szándékát.

A nagyszámú áttérés mellett nem kisebb értékű eredmény a japán tudósok érdeklődése hazájuk „keresztény százada“ iránt. Legjobb történészeik, mint Anesaki, Ishida, Murakami évek óta folytatják kutatásaikat, hogy feltárják a kereszténység hatását hazájuk fejlődésének történetében. Ehhez hasonló érdeklődés egy kisebbség által gyakorolt vallás iránt nemcsak Japán, de az Egyház történetében is páratlan. Döntő jelentősége lehet az ország jövő fejlődésében, annál is inkább, mivel a háborúvesztés tragédiájának következtében bizalmuk megrendült régi hitükben s eddigi társadalmi és állami berendezkedésükben.

Felelős szerkesztő és kiadó: Sik Sándor.